

การดำรงอยู่ของพิธีบูชาเสาอินทขิล : การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา ในพิธีกรรมปัจจุบัน*

พิมพ์นภัส จินดาวงศ์**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการดำรงอยู่ของพิธีบูชาเสาอินทขิลในปัจจุบันซึ่งเป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาอารักษ์เมืองเชียงใหม่ที่สืบทอดมาแต่อดีต เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะการผสมผสานของความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมทั้งในระดับรูปธรรมคือ ส่วนที่สามารถมองเห็นได้ เช่น พื้นที่ เครื่องสักการะ การแสดงในพิธี ฯลฯ และในระดับนามธรรม คือ ความเชื่อ การให้คุณค่า ความหมาย ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ทั้งในระดับรูปธรรมและนามธรรม พุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ ในลักษณะของการแทรกซึมรวมเข้าไปกับความเชื่อดั้งเดิม จนทำให้การแสดงออกในพิธีบูชาเสาอินทขิลมีลักษณะของพิธีกรรมทางพุทธศาสนามากกว่า ส่วนความเชื่อดั้งเดิมซึ่งถือว่าเป็นรากเหง้าของพิธีนั้น บางส่วนได้ถูกพุทธศาสนาเข้าไปสวมทับในเชิงความหมาย แต่บางส่วนยังคงมีความสำคัญและได้รับการสืบทอดมาในสังคมปัจจุบัน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน” ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ รุ่นที่ ๖ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ผู้วิจัยขอขอบคุณ สกว. มา ณ ที่นี้

** นิสิตปริญญาโท ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The persistence of *Inthakin* Pillar Worship: The Integration between Indigenous Belief and Buddhism in Present Day Rituals

Pimnapat Jindawong

Abstract

This paper aims at examining and analyzing the persistence of *Inthakin* pillar worship, which today has become one of the rituals performed in connection with the worship of the Chiangmai city guardian spirits. The analysis identifies the characteristics of religious integration between indigenous belief and Buddhism from both concrete components, such as ritual space, ritual offerings, ritual performance, and abstract components, such as belief, social value, and ritual meaning. The research reveals that with respect to both components, more and more of a Buddhist element has been inserted into the *Inthakin* pillar worship such that the ritual performance is now presented as a Buddhist ritual. The indigenous belief in the city pillar, which was the origin of the ritual, has now been partially replaced in its meaning by Buddhism, leaving only a certain role and meaning of the indigenous belief to persistent in the ritual.

ความนำ

การดำรงอยู่ของพิธีกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบันที่สืบทอดมาแต่อดีต ย่อมต้องผ่านการปรับตัวมาโดยตลอด พิธีกรรมในบริบทหนึ่ง ๆ จึงมีทั้งส่วนของการเก็บรักษา รากเหง้าหรือความหมายที่แท้จริงของพิธีกรรมนั้นเอาไว้ พร้อม ๆ กับส่วนที่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อให้พิธีกรรมนั้นดำรงอยู่ได้

พิธีบูชาเสาอินทขิลเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาอารักษ์เมืองเชียงใหม่ที่สืบทอดมายาวนานและยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันในฐานะประเพณีสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ กาลเวลาและปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามามีผลกระทบต่อเมืองเชียงใหม่ตลอด ๗๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา ทำให้พิธีบูชาเสาอินทขิลจากเดิมที่เป็นพิธีกรรมบูชาผีเมืองและทำนายทายทักความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนและถูกผลิตซ้ำเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนามากขึ้นดังเช่นในปัจจุบัน จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เข้ามาผสมผสานในพิธีบูชาเสาอินทขิลมีลักษณะเช่นไร ในขณะเดียวกัน ความเชื่อดั้งเดิมยังดำรงอยู่ในลักษณะใด มากน้อยเพียงใด และแสดงออกผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรมอย่างไร

ข้อมูลที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีรวบรวมจากเอกสาร (documentary research) และ จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม (qualitative fieldwork) โดยสัมภาษณ์เจ้าพิธีและผู้เข้าร่วมแบบเจาะลึกรายบุคคล (in - depth interview) รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา ๓ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๔

เสาอินทขิล : จากความเชื่อดั้งเดิม สู่อารักษ์ผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนา

เสาอินทขิล หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า เสาหลักเมืองเชียงใหม่ ตามตำนานสุวรรณคำแดงหรือตำนานเสาอินทขิล^๑ เล่าสืบเนื่องกันมาว่า ณ เวียงนพบุรี อันเป็น

^๑ สรุปเรื่องย่อตำนานสุวรรณคำแดงจาก สงวน โชติสุขรัตน์, **ประชุมตำนานลานนาไทย** (เชียงใหม่: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๓-๑๖๐.

ที่อยู่อาศัยของชาวลัวะซึ่งนับถือผีสาง เทวดานั้น พระอินทร์ได้ประทานเสาอินทขิล ให้กุ่มกัณฑ์ ๒ ตนยกลงมาให้ชาวลัวะสักการบูชา ด้วยฤทธิ์ของเสาอินทขิลทำให้ บ้านเมืองร่มเย็น ข้าศึกศัตรูที่หมายจะมาแย่งชิงสมบัติจากบ่อเงิน บ่อคำ บ่อแก้ว ของชาวลัวะก็กลับกลายเป็นมิตร แต่ต่อมาผู้คนกลับไม่ทำการสักการบูชาเสาอินทขิล และไม่พลีกรรมเช่นไหว้รำบูกุ่มกัณฑ์ กุ่มกัณฑ์จึงหาบเสาอินทขิลกลับสวรรค์ ชาวลัวะ ได้รับความเดือดร้อนจึงไปอ้อนวอนพระอินทร์ พระอินทร์จึงให้ก่อเสาอินทขิลจำลอง ขึ้นแทน จากนั้นชาวลัวะได้ทำการสักการบูชาเสาอินทขิลมิได้ขาด ถือว่าเป็นของ คักดีสิทธิ์คู่บ้านคูเมือง

จากตำนานดังกล่าวข้างต้น จะเห็นลักษณะสำคัญของเสาอินทขิลสาม ประการ ประการแรก คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเสาอินทขิลกับชาวลัวะ ว่าเป็นของ คู่บ้านคูเมืองกันมา ประการที่สอง อินทขิลเป็นเสาที่พระอินทร์ประทานให้กุ่มกัณฑ์ หาบลงมาและประการสุดท้าย เสาอินทขิลปกป้องบ้านเมืองให้ร่มเย็น ลักษณะ สำคัญอันเป็นที่มาของเสาอินทขิลดังกล่าวแสดงถึง ลักษณะการผสมผสานความคิด ทางพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่ในระดับตัวบท (text) ดังจะเห็นได้จากตัวละครพระอินทร์ผู้เป็นเทวดาในพุทธศาสนาที่ปรากฏในตำนาน และจากอนุภาค พระอินทร์เป็นผู้ประทานเสาอินทขิลให้กุ่มกัณฑ์หาบลงมา ผู้วิจัยคิดว่าตัวละครและ อนุภาคเกี่ยวกับพระอินทร์เป็นการนำความคิดทางพุทธศาสนาเข้าไปสวมทับในตำนาน อีกชั้นหนึ่งเพื่อสถาปนาอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ให้เสาอินทขิลในมิติทางพุทธศาสนา

ในประเด็นที่ตำนานแสดงถึงความสัมพันธ์ของชาวลัวะกับเสาอินทขิลนั้น เมื่อนำมาสอบเทียบกับข้อมูลที่นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชาวลัวะ พบว่า ในหมู่บ้านลัวะจะมี “เสาสะก้าง” เป็นเสาผี ประจำหมู่บ้าน เสาสะก้างทำจากไม้แกะสลักลวดลาย เดิมใช้เป็นที่ผูกวัว ควายเพื่อ ฆ่าเช่นสังเวฬุ ชาวบ้านจะต้องมาทำพิธีสังเวฬุเช่นเสาสะก้างทุก ๓ ปี หรือ ๕ ปี หรือเมื่อเกิดภัยพิบัติสำคัญขึ้นในหมู่บ้าน วัฒนธรรมดังกล่าวเป็นวัฒนธรรมแบบ หินตั้ง (Magalith) ที่สืบมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ปัจจุบันร่องรอยทาง วัฒนธรรมดังกล่าวเหลืออยู่ไม่มาก เคยพบว่าหมู่บ้านลัวะในเขตอมพายและบ่อหลวง ตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมตั้งอยู่บนสันดอยจะปักเสาสะก้างอยู่แทบทุก

หมู่บ้าน^๒ เสาสะก้างของชาวลัวะถือเป็นแนวคิดต้นแบบของการทำเสาอินทขิลของ เชียงใหม่” จึงกล่าวได้ว่าต้นแบบของเสาอินทขิลนั้นผูกติดกับความเชื่อดั้งเดิมคือการ นับถือผีเป็นสำคัญ

เมื่อพญามังรายมาก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ ก็รับความเชื่อของชาวลัวะซึ่งเป็น เจ้าของพื้นที่เดิมเอาไว้ ดังว่า

“...ในขณะที่พญามังรายให้เสนาข้าราชการแคว้นทวารวดีเวียนเก่านั้น ได้ พบโบราณวัตถุคือ รูปกุมภัณฑ์ก่ออิฐถือปูน สืบมาจากชนชาวลัวะ เสนาบางพวกจะ ทำลาย บางพวกห้ามไว้ แล้วนำเรื่องขึ้นกราบทูลพญามังราย พญามังรายจึงมีบัญชา ให้แต่งเครื่องบรรณาการ ใช้ให้เสนาซื้อ สรรักชัย ผู้พูดภาษาลัวะได้ไปหาพญาลัวะ บนดอยอุจจุบรรพต พญาลัวะแนะนำว่า เวียงนี้หากจะให้ร่มเย็นเป็นสุข ก็ให้บูชา กุมภัณฑ์และเสาอินทขิล”^๓

ชาวเชียงใหม่จึงบูชาเสาอินทขิลในฐานะเสื่อเมือง “บูชาเสื่อเมือง คือว่า อินทขิล”^๔ ให้ที่ตั้งของเสาอินทขิลนั้นอยู่บริเวณใจกลางเมืองเชียงใหม่ โดยอาจเริ่ม สร้างเป็นศาลก่อนแล้วจึงบูรณะให้เป็นวัดในภายหลัง^๕ มีชื่อเรียกว่า วัดสะดือเมือง

^๒ อานันท์ กาญจนพันธุ์, ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม, เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาสังคมและวัฒนธรรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕, หน้า ๙๕-๑๑๕. (เอกสารสำเนาเย็บเล่ม) อ้างถึงใน สุรพล ดำริห์กุล, **ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง: องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๖.

^๓ อานันท์ กาญจนพันธุ์, **พิธีไหว้ผีอารักษ์ของชาวลัวะ บ้านดง อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มาของข้อมูล http://www.sac.or.th/databases/anthropological_archive/archive_search.php?page=9&pagesize=50&s=subject&q=-M-

^๔ พระครูโสมภณภวิวัฒน์, “เสาขานตำนานประเพณีอินทขิล หลักเมืองเชียงใหม่,” ใน **ประวัติวัดเจดีย์หลวง** (เชียงใหม่: ทัชชารักษ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๕.

^๕ **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** ฉบับเชียงใหม่ ๓๐๐ ปี. (เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๐.

^๖ ประสิทธิ์ เสียวสิริพงษ์, “อินทขิล : เสาซึ่งมิได้เป็นเพียงเสา”, เอกสารรวมบทความ การประชุมสัมมนาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม : **ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย - ไท**. (เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

หรือวัดอินทขิล จวบจนสมัยพระเจ้ากาวิละได้ให้ย้ายเสาอินทขิลไปไว้ยังวัดเจติยหลวง โดยบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๓^๖ พิธิบูชาเสาอินทขิลจึงย้ายมากระทำ บริเวณวัดเจติยหลวงจากนั้นสืบมา

ในเชิงพฤติกรรมสัญลักษณ์และการประกอบพิธี พิธิบูชาเสาอินทขิลในยุคก่อนการเข้ามาฟื้นฟูของเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้น เป็นพิธีกรรมที่อิงกับความเชื่อดั้งเดิมเป็นหลัก นอกจากการเซ่นสรวงสังเวยแล้ว ในพิธีจะมีการประทับทรง “อาฮัก เจ้าหลวงคำเขียว เจ้าหลวงคำแดง ดอยอย่างสูงเชียงดาว” หลังจากนั้นพวกเจ้านายผู้ครองนครและพระญาติวงศ์ทั้งหลายจะถามถึงความเป็นไปของบ้านเมืองว่าจะร้ายดีอย่างไร ฟ้าฝน ข้าวปลา ธัญญาหารจะขาดแคลนหรืออุดมสมบูรณ์หรือไม่เพียงไร ม้าซึ่งจะพยากรณ์ให้ทราบ หากบ้านเมืองมีชะตาไม่ดีก็จะทำพิธีแก้ไขขัดเป่าให้เบาบางลงด้วยการทำพิธีสืบชะตาเมืองหรือต่ออายุเมือง ทั้งนี้ก่อนทำพิธีเข้าอินทขิล จะต้องทำการเลี้ยงผีปู่ย่าและผีปู่ย่าดอยคำก่อนด้วย^๗

การคลี่คลายของลักษณะพิธีกรรมที่อิงกับความเชื่อดั้งเดิมมาสู่ความเชื่อทางพุทธศาสนามากขึ้น เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเมื่อรัฐบาลกรุงเทพฯ ยกเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งมีผลให้เชียงใหม่ถูกลดฐานะลงมาเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย รัฐบาลโดยผ่านทางเทศบาลยังคงสนับสนุนการจัดพิธีเข้าอินทขิลอยู่ ไม่ปรับให้ล้มเลิกไปเช่นในกรณีการเลี้ยงผีเมืองในส่วนผีปู่ย่าเจ้าเมือง แต่ได้ยกเลิกองค์ประกอบสำคัญของการพิธีไปโดยเฉพาะการเซ่นสังเวยผีเมืองและการเข้าทรง ซึ่งเป็นส่วนที่เจ้าเมืองมีบทบาทร่วมอยู่มาก และปรับปรุงให้พิธีมีลักษณะของพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น^๘

^๖ มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^๘ อานันท์ กาญจนพันธ์, “พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา,” ใน **สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๙.

ในเชิงวัดตุลัญญลักษณ การผสมผสานของพุทธศาสนาครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ครูบาขาวปี นักบุญแห่งล้านนาไทยท่านหนึ่งได้บูรณะวิหารอินทขิล ขึ้นใหม่ เป็นวิหารจตุรมุขศิลปะแบบล้านนาดังที่เห็นเช่นในปัจจุบัน และนำเอา พระพุทธรูปปางรำพึงมาประดิษฐานไว้บนเสาดินทขิลเพื่อให้ชาวเมืองได้กราบไหว้บูชา คู่กัน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาครอบ อยู่เหนือเสาดินทขิลอันเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม คือ เป็นที่สิงสถิตของ เสือเมืองและวิญญูณามุรพักษัตริย์เมืองเชียงใหม่ การผสมผสานของวัดตุลัญญลักษณ ในครั้งนั้นสื่อให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อทางพุทธ-ผี โดยยอมรับให้พุทธศาสนา อยู่ในฐานะที่เหนือกว่าความเชื่อดั้งเดิม

ภาพที่ ๑ เสาดินทขิลในปัจจุบัน มีพระพุทธรูปปางรำพึงครอบอยู่ด้านบน

รูปลักษณะของเสาดินทขิลเมืองเชียงใหม่ที่มีพระพุทธรูปครอบอยู่เหนือเสาดิน ส่งผลเป็นสายธารทางความเชื่อ และการสักการบูชาของประชาชนในยุคปัจจุบัน จำนวนไม่น้อย ประชาชนส่วนหนึ่งที่เข้ามาสักการบูชาเสาดินทขิลมักกราบไหว้และ ตั้งจิตอธิษฐานถึงพระพุทธรูปที่ครอบอยู่บนเสาดินเป็นอันดับแรก บางคนก็ให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปมากกว่าเสาดินทขิลที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการประกอบ พิธีกรรม

นางจันทร์เพ็ญ ทิพย์ชัยภัทร อายุ ๕๕ ปี ชาวจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึง การไหว้ อธิษฐานขอพรเสาดินทขิลของตนว่า “เวลาขอพรก็ขอพระพุทธรูปมาก่อน

ส่วนเสอาอินทซิลก็ขอให้ปกป้องคุ้มครองครอบครัว ลูกเต้าเหล่าหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข และขอให้คนเชียงใหม่มีความสุข มีความร่มเย็น เขาเชื่อกันอย่างนี้^{๑๐}

นายพิรพงศ์ สิทธิเทพ อายุ ๒๔ ปี ผู้มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ และมาร่วมพิธีบูชาเสอาอินทซิลแทบทุกปีกล่าวถึงการสักการะเสอาอินทซิลของตนว่า “ไหว้เพราะบนเสอาอินทซิลมีพระพุทธรูป เวลาไหว้จะไหว้แบบเบญจางคประดิษฐ์ และ การที่อินทซิลมีพระพุทธรูปตั้งอยู่บนยอดทำให้รู้สึกว่ ส่วนสำคัญของเสอาอินทซิล คือ พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ข้างบน”^{๑๑}

ลักษณะการผสมผสานของประติมากรรมที่รวมสัญลักษณ์แทนความเชื่อ ดั้งเดิม และพุทธศาสนาไว้ในบริเวณเดียวกันซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเสอาอินทซิลนั้น เมื่อรวมกับรูปแบบของพิธีกรรมแล้ว นับเป็นเหตุอย่างหนึ่งให้การรับรู้และการตีความ ของชาวเมืองเชียงใหม่ที่มาสักการะเสอาอินทซิลเป็นไปทั้งตามความเชื่อดั้งเดิมและ พุทธศาสนา

กุ่มภักดิ์ ไ้ม້ยาง พระพุทธรูปฝนแสนห่า : มิติแห่งผี-พุทธ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่พิธีบูชาเสอาอินทซิล

กุ่มภักดิ์

ใน ตำนานสุวรรณคำแดง หรือ ตำนานเสอาอินทซิล และ ตำนานเชียงใหม่ ปางเดิม ได้กล่าวถึงกุ่มภักดิ์ในส่วนที่มาของเสอาอินทซิลว่า พระอินทร์ให้กุ่มภักดิ์ สองตนนำอินทซิลลงมาสู่เวียงเชียงใหม่ ในมิตินี้ หน้าที่ของกุ่มภักดิ์อิงอยู่กับความ เชื่อดั้งเดิม เพราะถือว่ามีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองเสอาอินทซิลและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับ เสอาอินทซิล เมื่อมีการประกอบพิธีบูชาเสอาอินทซิล การสักการะกุ่มภักดิ์จึงนับเป็น องค์ประกอบสำคัญในพิธีด้วย

ปัจจุบันความเชื่อและเรื่องราวเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของกุ่มภักดิ์ยังคง ปรากฏอยู่ในการรับรู้ของชาวเชียงใหม่ นางสุพัตรา นันทวงศ์ อายุ ๕๐ ปี ได้เล่าถึง

^{๑๐} สัมภาษณ์ จันทรเพ็ญ ทิพย์ชัยภัทร, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พิรพงศ์ สิทธิเทพ, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

กุมภกันต์ ๒ ตน ว่า “มีความเชื่อว่า พระอินทร์ได้ส่งกุมภกันต์มาดูแลเสอาอินทซิล... กุมภกันต์ ๒ ตนที่อยู่ในวัดเจดีย์หลวงนั้น ตนหนึ่งจะเป็นยักษ์ใจดี อีกตนจะเป็นยักษ์ที่ดุ และมีอิทธิฤทธิ์ เมื่อสมัยก่อนชาวบ้านค้าวัว ค้าควายเดินทางผ่านมาแล้วก็ถ้าไม่เคารพ อย่างเช่นมาปัสสาวะแถวนี้ ท่านก็จะแสดงอิทธิฤทธิ์ ทำให้ไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องมาอธิษฐานขอโทษ แล้วยักษ์ตนที่มีอิทธิฤทธิ์นั้น อยากได้อะไรก็ให้ไปขอ จะได้สมดังปรารถนา ส่วนยักษ์อีกตนก็ใจดีอยู่แล้ว ไม่ได้แสดงอิทธิฤทธิ์อะไร แต่ก็กราบไหว้บูชาทั้งสองตน”^{๑๓}

กล่าวได้ว่า พื้นที่มีส่วนในการให้ความหมายต่อสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ เมื่อสถานที่ตั้งของหอกุมภกันต์อยู่ในเขตวัดย่อมทำให้เกิดความเชื่อบางส่วนขึ้นใหม่ โดยโยงกุมภกันต์เข้ากับวัดและพุทธศาสนา

“ยักษ์ กุมภกันต์ เขามิตำนานมาตั้งนานแล้ว เขาก็จะรักษาในวัด ใครทำอะไรเขาก็จะรู้หมด ไม่ให้ทำสิ่งที่ไม่ดี”^{๑๔}

“ตามตำนานเชื่อว่ามิไว้บักปักษ์วัด คำว่ายักษ์ ใครก็ไม่เคยเห็น แต่มีไว้เป็นกุศโลบาย ดูแล้วมันขลังดี เอาไว้บักปักษ์พระพุทเจ้า”^{๑๕}

“กุมภกันต์นี่ก็คุ้มวัด คอยบักปักษ์บ้านเมืองทั้งหมด คอยดูแลหมดเลย กุมภกันต์จะบักปักษ์บ้านเมืองให้อยู่ดีมีสุข”^{๑๖}

คำสัมภาษณ์ข้างต้นจากผู้เข้าร่วมพิธีบูชาเสอาอินทซิลสื่อให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปโดยมีพื้นที่เป็นส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดกรอบความเชื่อนั้น ในพิธีบูชาเสอาอินทซิลจะมีขันดอกวางไว้บริเวณหอกุมภกันต์เพื่อให้ประชาชนนำดอกไม้ ธูป เทียนมาสักการบูชากุมภกันต์ นอกจากนี้ในช่วงเวลาปกติประชาชนบางคนยังนำเหล้า ไก่ กระทั่งหมาก เมี่ยง บุหรี่มาถวายตามโอกาส เห็นได้ว่าแม้ในปัจจุบันกุมภกันต์จะถูกเชื่อมโยงเข้ากับพุทธศาสนา แต่ร่องรอยความเชื่อ

^{๑๓} สัมภาษณ์ สุพัตรา นันทวงศ์, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ จันทร์เพ็ญ ทิพย์ชัยภัทร, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ สมศักดิ์ อุณเรือน, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ อัมพร ตันคำปาน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ดั้งเดิมก็ยังคงปรากฏอยู่ทั้งในส่วนของท่านานที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และส่วนของ
ถวายเป็นประชาชนนำมาสักการะ

ไฉ่หยาง

ต้นยางนา ตั้งอยู่ข้างกับวิหารอินทขิล ต้นยางต้นนี้ปลูกในสมัยพระเจ้า
กาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑ ของราชวงศ์ทิพย์จักร (พ.ศ. ๒๓๒๔ -
๒๓๕๘) จารึกข้างต้นยางเขียนไว้ว่า

“สันนิษฐานว่า

๑) ปลูกให้เป็น “ไม้หมากเมือง” ในปีที่ย้ายจากเวียงป่าขางมาอยู่ที่เชียงใหม่
เป็นการถาวร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙

๒) ปลูกให้เป็น “ของคู่กันกับเสอาอินทขิลตามตำนาน” ในปีที่ย้ายเสอาอินทขิล
มาจากวัดสะดือเมือง มาไว้ที่วัดเจดีย์หลวงใน พ.ศ. ๒๓๔๓”

ในพิธีบูชาเสอาอินทขิลนั้น ประชาชนจำนวนมากได้นำดอกไม้ ธูปเทียนไป
สักการะไฉ่หยางด้วยความเชื่อที่หลากหลาย ซึ่งรวมถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาด้วย

- ความเชื่อที่อิงกับอายุของต้นยาง

“ต้นยางนี้เป็นสิ่งสำคัญในวัดเจดีย์หลวงอย่างหนึ่ง มีความเชื่อว่าเมื่อใครไป
บูชา หรือใครไปไหว้แล้วจะมีอายุยืนยาวเหมือนต้นยางเพราะมีอายุตั้งแต่วัย
ขึ้นไป”^{๑๖}

“ต้นยางจะมีในวัดนี้เพียงที่เดียว และเป็นของเก่าแก่อายุหลายร้อยปีก็เลย
ไหว้ด้วย”^{๑๗}

- ความเชื่อที่อิงกับพุทธศาสนา

“ต้นยางก็เหมือนเป็นเครื่องข้ายของพุทธศาสนา พวกต้นยาง ต้นโพธิ์
ถือเป็นเครื่องข้ายของพุทธศาสนาที่เราต้องเคารพนับถือ”^{๑๘}

^{๑๖} สัมภาษณ์ สุพัตรา นันทวงศ์, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ ปราณี เชียงวัดเกต, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ บุญเลียม คุณเลิศ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

“สมัยก่อนพระพุทธเจ้าจะเอาบาตรมาห้อย และเอาผ้าสบงของท่านมาพาด มันจะมีกิ่งไม้หักอยู่กิ่งหนึ่ง ไม่เชือกก็ไปดู”^{๑๙}

- ความเชื่อที่อิงกับความเชื่อดั้งเดิม

“ไม้ยางเป็นไม้ใหญ่ มีเทวดาปกปักษ์รักษาอยู่ที่นั่น เรามา เราก็ใส่ขันดอกไหว้ เทวดาปกปักษ์รักษา ไม้ยางเป็นต้นไม้ใหญ่คู่วัด”^{๒๐}

การมากราบไหว้สักการะต้นยางของประชาชนที่มาร่วมพิธีบูชาเสาอินทขิล ในปัจจุบันยังคงมีอยู่เนืองแน่นตามความเชื่อที่หลากหลาย บางคนเห็นว่าเป็นของเก่า แก่คู่วัดเจดีย์หลวงมาช้านาน บางคนไหว้ตามประเพณี บางคนไหว้ตามความเชื่อ ดั้งเดิม ในขณะที่บางคนก็โยงเข้ากับพุทธศาสนา

พระพุทธรูปฝนแสนห่า

ปัจจุบันพระพุทธรูปฝนแสนห่าประดิษฐานอยู่ที่วัดช่างแต้ม บนภูฎิ ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่ เชื่อกันว่ามีพุทธานุภาพลดบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ตาม ประวัตินี้พิมพ์ตีพิมพ์หน้าภูฎิ ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่พระพุทธรูปฝน แสนห่าเดิมเป็นพระพุทธรูปประจำพระองค์ของพระนางจามเทวี กษัตริย์ผู้ครองนคร ลำพูน กาลต่อมาพระเจ้าติโลกราชได้ยกทัพไปทำศึกตีเอาเมืองลำพูนและได้เผาบ้าน เมืองตลอดจนวัดวาอาราม หลังจากเปลวเพลิงสงบลงแล้ว ปรากฏเป็นอัศจรรย์คือ วิหารหลังหนึ่งไฟไหม้ไหม้ พระเจ้าติโลกราชจึงเสด็จเข้าทอดพระเนตรภายในพระวิหาร ก็พบพระแก้วขาวและพระพุทธรูปฝนแสนห่าจึงได้ัญเชิญมาประดิษฐานที่เชียงใหม่ โดยพระแก้วขาวประดิษฐานอยู่ที่วัดเชียงมั่น และ พระพุทธรูปฝนแสนห่าประดิษฐาน ที่วัดช่างแต้มจวบจนถึงปัจจุบัน

^{๑๙} สัมภาษณ์ นูล แซ่ฉั่ว, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ อัมพร ต้นคำปาน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปฝนแสนห่าบนรถ
บุษบก ศรีเมืองเชียงใหม่ มี
เทวดารักษา

ภาพที่ ๓ พระพุทธรูปฝนแสนห่าประดิษ-
ฐานไว้หน้าวิหารให้ประชาชน
สร่งน้ำผ่านพญานาคทั้งสาม

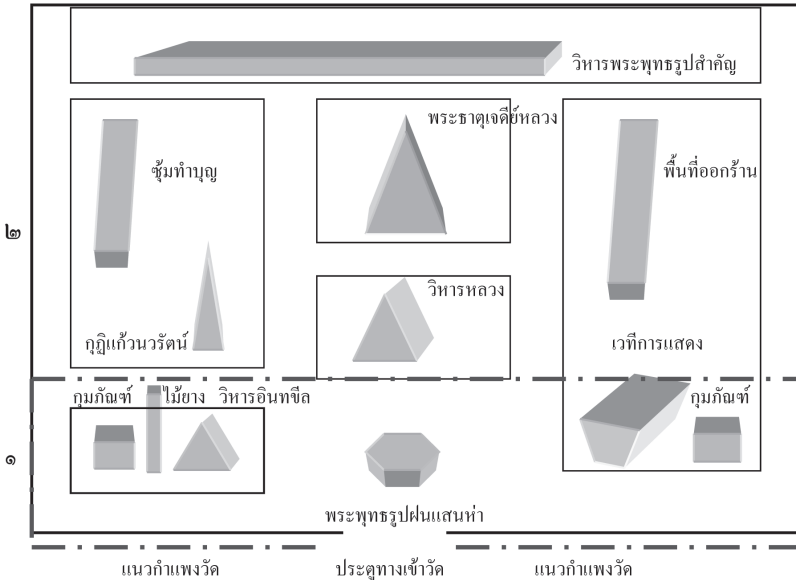
จากประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปฝนแสนห่าแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปฝนแสนห่าเพิ่งเข้ามาประดิษฐานในเชียงใหม่สมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์องค์ที่ ๙ แห่งราชวงศ์มังราย ในขณะที่พิธีบูชาเสาอินทขิลได้กระทำสืบเนื่อง มาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัดว่าพระพุทธรูปฝน แสนห่าเริ่มเข้ามามีบทบาทในพิธีบูชาเสาอินทขิลตั้งแต่เมื่อใด อย่างไรก็ตาม ลักษณะ การดำรงอยู่ของพิธีกรรมในปัจจุบันที่มีพระพุทธรูปฝนแสนห่าเป็นองค์ประกอบ สำคัญนับเป็นการนำสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาเข้ามาผนวก ด้วยความเชื่อที่มีต่อ พระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ช่วยที่บ้านเมืองอุดม สมบูรณ์” นั้น สอดรับกับวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีบูชาเสาอินทขิลซึ่งกระทำ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองเช่นเดียวกัน การเข้ามาผสมผสานเชิงสัญลักษณ์ ทางพุทธศาสนาในข้อนี้จึงถือเป็นการเข้ามาส่งเสริมและช่วยเน้นย้ำความหมายของ พิธีกรรมให้ชัดเจน

ในพิธีบูชาเสาอินทขิลจะมีขบวนแห่พระพุทธรูปฝนแสนห่าไปรอบเมือง มีคน แต่งกายเป็นเทวดายืนขนานบข้างองค์พระพุทธรูปเพื่อทำหน้าที่รักษาพระพุทธรูป ฝนแสนห่าบนรถบุษบก ประชาชนเล่าต่อ ๆ กันมาว่า แต่ละปีเมื่อมีการแห่พระพุทธรูป

องค์นี้มักมีฝนตกลงมาเสมอซึ่งประชาชนเชื่อว่าเป็นพุทธานุภาพของพระพุทธรูปองค์นี้ ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ ขณะที่ผู้วิจัยไปร่วมพิธี ได้มีลมพัดแรงและฝนตกหนักก่อนนำพระพุทธรูปฝนแส่นท่าเข้าขบวนแห่ พิธีกรในงานกล่าวถึงเหตุการณ์ในขณะนั้นว่า “บัดนี้อิทธิฤทธิ์ของพระพุทธรูปพระฝนแส่นท่าเจ้าได้ดลฝนท่าแก้วให้ตกลงมาเป็นสิริมงคลละ ให้ชุ่มเนื้อเย็นใจ ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ๔-๕ วันมานี้อากาศร้อน ไม่มีฝนตกมาเลย ตอนนี้ฝนท่าแก้วได้ตกลงมาให้เป็นสิริมงคลแล้ว” ถ้อยคำดังกล่าวแสดงถึงความเชื่อต่อพุทธานุภาพของพระพุทธรูปฝนแส่นท่ากับเรื่องความอุดมสมบูรณ์ที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น

ประเพณีใส่ขันดอกบูชาเสอาอินทขิล : พื้นที่แห่งการผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมปัจจุบัน

ในพิธีบูชาเสอาอินทขิล หรือประเพณีใส่ขันดอกในปัจจุบันปรากฏการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาทั้งในระดับรูปธรรมและในระดับนามธรรม ในระดับรูปธรรม เช่น กิจกรรมในพิธี การใช้พื้นที่ วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์ อาจจะพอแบ่งแยกความเป็นพุทธ - ความเป็นผีในพิธีได้ แต่ในระดับนามธรรมแล้วพบว่า ความเชื่อที่อยู่ในพิธีมีลักษณะผสมผสานอย่างมาก จนกล่าวได้ว่ามีการผสมผสานความเชื่อทางพุทธ - ผี เข้าไปอยู่ในทุกๆส่วนของพิธีกรรม

แสดงพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมหลักในพิธี

ภาพที่ ๔ แผนผังการจัดพิธีบูชาเสาอินทขิลในวัดเจดีย์หลวง

พื้นที่

พิธีบูชาเสาอินทขิลจัดขึ้นภายในวัดเจดีย์หลวง พื้นที่การประกอบพิธีจึงอยู่ภายในบริเวณวัดซึ่งนับเป็นลักษณะการผสมผสานที่หลอมรวม (integrate) ความเป็นพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน พื้นที่บริเวณวิหารอินทขิลมีลักษณะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) ที่จำกัดการเข้าถึง ในรอบหนึ่งปี วิหารนี้จะเปิดให้ประชาชนเข้าไปสักการะเพียง ๗ วัน คือช่วงที่ประกอบพิธีใส่ขันดอกบูชาเสาอินทขิลเท่านั้น และยังมี ความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์ (pure) ปรากฏอยู่ พื้นที่บริเวณวิหารอินทขิลจะจำกัดไม่ให้ผู้หญิงเข้าไป ด้วยเชื่อว่าใต้วิหารมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฝังไว้ หากผู้หญิงมีประจำเดือนขึ้นไปสักการะจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คลายอำนาจลงได้เพราะถือว่าประจำเดือนผู้หญิงเป็นสิ่งมีมลทิน ธรรมเนียมการปฏิบัติและความเชื่อเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวเชียงใหม่ให้ความสำคัญและนับถือว่าเสาอินทขิลมีความศักดิ์สิทธิ์

อย่างมาก หากลองเปรียบเทียบกับเสาหลักเมืองในจังหวัดอื่นๆจะพบว่า เป็นลักษณะ เฉพาะของเชียงใหม่ เสาหลักเมืองที่อื่น ๆ ประชาชนสามารถเข้าไปสักการะได้ทุกวัน และมิได้ห้ามผู้หญิงเข้าไป ธรรมเนียมนี้ยังช่วยให้พื้นที่ของเสาอินทขิลยังมีความ ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งแม้ว่าจะหลอมรวมอยู่ในพื้นที่แห่งพุทธศาสนาและยังเป็นการเน้น ย้ำถึงอำนาจของความเชื่อดั้งเดิมที่สามารถจำกัดช่วงเวลาและกลุ่มคนในการเข้าถึง ได้

ในการประกอบพิธีกรรม พื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรมหลักจะอยู่ด้านหน้า ของวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของวิหารอินทขิล ไ้ม่ยาง กุมภภัณฑ์ พระพุทธรูปฝนแสนห่า และ เวทีการแสดงสมโภชเสาอินทขิล หากมองเฉพาะภาพรวมจะเห็นว่าการใช้พื้นที่ส่วนนี้ เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของความเชื่อดั้งเดิมเป็นหลักซึ่งแยกกับกิจกรรมทาง พุทธศาสนาของพื้นที่วัดสวนถัดไปค่อนข้างชัดเจน กิจกรรมที่อยู่บนพื้นที่ด้านหน้า ของวัด คือ การใส่ขันดอกบูชาเสาอินทขิล การสักการะกุมภภัณฑ์และไ้ม่ยาง และ การแสดงสมโภชเสาอินทขิล มีกิจกรรมทางพุทธศาสนาผสมผสานอยู่เพียงส่วนเดียว คือ การสรงน้ำพระพุทธรูปฝนแสนห่า แต่หากมองลงไปถึงระดับรายละเอียดจะพบ ว่ามีความเชื่อทางพุทธศาสนาแฝงอยู่ในพื้นที่ส่วนนี้ด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวใน รายละเอียดต่อไป ส่วนพื้นที่ส่วนที่อยู่ถัดไปจะเป็นพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมทาง พุทธศาสนา เช่น การหยอดเหรียญพระประจำวันเกิด ๑๐๘ รูป การสรงน้ำพระ ธาตุเจดีย์หลวง การรับบริจาคเงินสร้างเจดีย์วัดอื่นๆ การปิดทองพระพุทธรูป ฯลฯ นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ มีการจัดวางขันดอกไว้รอบๆพระธาตุเจดีย์ หลวงและวงเวียนที่ประดิษฐานพระพุทธรูปฝนแสนห่าเพื่อให้ประชาชนได้ใส่ขันดอก บูชาพระธาตุเจดีย์หลวงและพระพุทธรูปฝนแสนห่าด้วย ถือเป็นกรนำเอาวิถีปฏิบัติ ของการบูชาเสาอินทขิลมาใช้กับเจดีย์และพระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์ทาง พุทธศาสนา

เวลา

ช่วงเวลาในการประกอบพิธีบูชาเสาอินทขิล คือ “เดือน ๘ เข้า เดือน ๙ ออก” คือ ช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม ถึงมิถุนายน (การนับเดือนของภาคเหนือ เร็วกว่าภาคกลางประมาณ ๒ เดือน) ตามคติความเชื่อแบบล้านนา พิธีทางผีเกือบ ทั้งหมดจะกระทำให้เสร็จสิ้นภายในช่วงเดือน ๙ (เหนือ) หลังจากเดือน ๙ ตั้งแต่

ช่วงเช้าพระพรหมเป็นต้นไปจะไม่มีการพิธีเลี้ยงผีอีก การแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการปรับตัวของความเชื่อพุทธ - ศี อันเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธกับผีเข้าไว้ด้วยกัน^{๒๑} จากช่วงเวลาการประกอบพิธีบูชาเสาอินทขิลเป็นร่องรอยอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ารากเหง้าของพิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ในวิหารอินทขิล : พระสงฆ์ในพื้นที่ของความเชื่อดั้งเดิม

ตลอดระยะเวลา ๗ วันของพิธีบูชาเสาอินทขิล พระสงฆ์จำนวน ๙ รูป จากวัดต่างๆในเชียงใหม่จะหมุนเวียนกันมาสวดเจริญพระพุทธมนต์ในวิหารอินทขิล หรือเรียกอีกอย่างว่า สวดอบรมสมโภชเสาอินทขิลในเวลา ๑๗.๐๐น. ของทุกวัน การสวดเจริญพระพุทธมนต์จะมีการสวดคาถาขอฝนหรือคาถาปลาช่อนอันมีที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมแต่ดั้งเดิมด้วย พิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์นั้นนับเป็นการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมไว้ในเวลาและพื้นที่เดียวกัน กิจกรรมนี้จึงนับเป็นการผสมผสานความเชื่อพุทธ-ผีที่ชัดเจนที่สุดในพิธี

เครื่องสักการะและเครื่องเซ่นไหว้ : การคงอยู่ของความเชื่อดั้งเดิมในพิธี

ในพิธีบูชาเสาอินทขิลจะมีเครื่องสักการะที่เรียกว่า ชั้นตั้งบูชาเสาอินทขิล ทั้งหมด ๑๒ ชั้น มีชั้นตั้งใหญ่ ๑ ชั้นเป็นประธานและมีชั้นบริวารอีก ๑๑ ชั้น ในชั้นตั้งใหญ่จะมีหมากหมื่น ๓ มัด เชือกข้าง กรวยหมาก พลุ ๔๘ กรวย กรวยดอกไม้ ๔๘ กรวย เทียนสุมา ๔๘ เล่ม เทียนเงิน ๑๒ เล่ม เทียนคำ ๑๒ เล่ม เหล้า ๑ ขวด ผ้าขาวผ้าแดง เบี้ย ข้าวเปลือก ข้าวสาร มีกล้วย ๑ เครือ มะพร้าว ๑ ทะลายอยู่คู่กับชั้นตั้งใหญ่ ส่วนในชั้นบริวารจะมีหมากหมื่น ๑ มัด กรวยดอกไม้ ๑๒ กรวย เทียนเงิน ๑ คู่ เทียนคำ ๑ คู่ กรวยหมากพลุ ๑๒ กรวย ผ้าขาวผ้าแดง เหล้า ๑ ขวด เบี้ย ข้าวเปลือก ข้าวสาร^{๒๒} ซึ่งเป็นเครื่องสักการะที่สืบมาแต่ดั้งเดิม ในส่วน

^{๒๑} สัมภาษณ์ ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ สิงห์คำ ดวงตอก, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

ของบริเวณนอกรั้ววิหารอินทขิลที่จัดให้ประชาชนใส่ขันตอกนั้น จะมีขันตั้ง ๑ ขันวางไว้ เป็นประธานของขันตอกบูชาเสาอินทขิลตรงหัวแถว นอกจากนี้ในทุกๆวัน ตอนเช้า เวลา ๗.๐๐ นาฬิกา นายสิงห์คำ ดวงดอก ผู้จัดเตรียมขันตั้งบูชาเสาอินทขิลจะทำหน้าที่ถวายเครื่องเซ่นไหว้ซึ่งเป็นของหวาน ๘ ชนิดให้แก่ ชุ่มรูปปั้นพระฤๅษี ชุ่มสิงห์ ชุ่มช้าง ชุ่มเสือซึ่งอยู่รอบวิหารอินทขิล ในวันทำบุญออกอินทขิลต้องจัดอาหารคาว สังเวชรูปปั้นเสือและรูปปั้นกุ่มกัณฑ์ทั้งสองเป็นพิเศษด้วย ขันตั้งเครื่องสักการะอินทขิลและการถวายเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีนับเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อในส่วนของความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ในพิธีกรรมอย่างชัดเจน

กรวยดอกไม้บูชาเสาอินทขิล : รูปธรรมของความเชื่อที่หลากหลาย

การใส่ขันตอกบูชาเสาอินทขิลนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ที่มาร่วมพิธีจะเตรียมดอกไม้พร้อมกับข้าวตอกมาจากบ้าน ประชาชนอีกส่วนหนึ่งจะเข้ามาซื้อในพิธี การเตรียมดอกไม้ใส่ขันตอกมักจะเตรียมเป็นชุดๆ ชุดหนึ่งประกอบด้วยดอกไม้ ธูป และเทียน ดอกไม้ที่ประชาชนเตรียมมาจากบ้านนั้นมักเป็นดอกไม้หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ดอกหางนกยูง ดอกเข็ม ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบัว ดอกหงอนไก่ ดอกมะลิ ดอกสะบันงา ใบโกศล สิ่งที่น่าสนใจในกรวยดอกไม้ที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นก็คือ จำนวนธูปที่ใส่ลงไปในการถวายดอกไม้แต่ละชุด บางคนจะจัดธูป ๑ ดอกใส่กรวยดอกไม้ บางคนใช้ธูป ๒ ดอก และบางคนก็ใช้ธูป ๓ ดอก ความแตกต่างของจำนวนธูปที่ใส่ลงไปในการถวายดอกไม้นั้นมีที่มาจากความเชื่อที่แตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้วิจัยได้ความหมายของจำนวนธูปที่ใส่คู่กับดอกไม้บูชาเสาอินทขิล ดังนี้

- การใช้ธูป ๑ ดอกใส่กรวยดอกไม้ ไหว้ดวงวิญญาณ เจ้าเมือง บุรพ กษัตริย์ เทวบุตร เทวดาที่อยู่ในพิธี
- การใช้ธูป ๒ ดอกใส่กรวยดอกไม้ ไหว้เจ้าที่ / เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบกันมานานแล้ว
- การใช้ธูป ๓ ดอกใส่กรวยดอกไม้ ไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

จำนวนธูปในการถวายดอกไม้บูชาเสาอินทขิลที่ใช้แตกต่างกันนี้ แสดงถึงการผสมผสานความเชื่อทั้งพุทธและผีของคนในสังคมปัจจุบันที่มาร่วมพิธีได้เป็นอย่างดี

ร่างทรงในพิธีบูชาเสาอินทขิล : ตัวแทนของความเชื่อดั้งเดิม

ในพิธีบูชาเสาอินทขิลในปัจจุบันแม้จะไม่มีกรเข้าทรงทำนายทายทักความอุดมสมบูรณ์ให้บ้านเมืองดังเช่นในอดีต แต่ยังคงปรากฏร่องรอยบุคคลที่เป็นร่างทรงซึ่งเป็นตัวแทนในฝั่งความเชื่อดั้งเดิมอยู่ ในพิธีกรรมปัจจุบัน นางบัวแก้ว ดวงแก้ว อายุ ๙๒ ปี ร่างทรงของเจ้าปู่บุญสม เสนาเจ้าหลักเมืองยังคงมีบทบาทสำคัญในพิธี นางบัวแก้วจะทำหน้าที่ในการเตรียมขันทานถวายพระรัตนตรัย ขันทานอาราธนาศีลเพื่อสักการะเสาอินทขิลและต้องมาเข้าร่วมพิธีตลอดทั้งเจ็ดวันตามคำสั่งเจ้าปู่ “เวลาเข้าอินทขิล แม่ต้องไปอยู่ที่ไหน ที่งานอินทขิลวัดเจติย์หลวง ไปอยู่ตั้งแต่บ่ายสอง แล้วเจ็ดโมง (๑๙.๐๐ น.) ก็กลับ เจ้าพ่อท่านสั่งให้ไปก็ต้องไปทั้งเจ็ดวันเลย ต้องไปทุกวัน แล้วช่วงนั้นใครมีพอนผีที่ไหนก็ไม่ได้ไป เจ้าพ่อท่านอยู่ในนั้น ไม่ได้ออกมา ช่วงที่มีพิธีบูชาเสาอินทขิลเจ้าพ่อต่างๆไปรวมอยู่ที่นั่นหมดเลย ทุกหัวเมืองจะไปรวมอยู่ที่นั่น...เวลาแม่ไปถึงงานก็ต้องไปดา(เตรียม)ขันแก้วทั้งสาม ดาขันห้า ดาขันขอลีลให้เขา เขาก็จะเอาขึ้นไปในวิหารแล้วก็กล่าวคำโอกาส” การที่พิธีบูชาเสาอินทขิลในปัจจุบันยังคงมีพื้นที่ให้ร่างทรงมีบทบาทในพิธีนับเป็นการดำรงความสำคัญในส่วนของความเชื่อดั้งเดิมไว้อยู่

การแสดงสมโภชเสาอินทขิล : การให้ความหมายเชิงพุทธศาสนาที่เพิ่มเข้ามาในปัจจุบัน

ในอดีตระหว่างการทำพิธีบูชาเสาอินทขิล จะจัดให้มีขอพินเมืองและช่างพ่อนหอพ่อนดาบเพื่อถวายเป็นเครื่องสักการะต่อเทพยดาอารักษ์ ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง เมื่อถึงกำหนดพิธีนี้ช่างขอในเมืองเชียงใหม่ทุกคณะ จะต้องเดินทางมาร่วมงานเพื่อผลัดกันขอเป็นพลีกรรมถวาย หากช่างขอคนใดไม่มาร่วมขอในพิธีบูชาเสาอินทขิลนี้ พรรคพวกจะไม่คบหาสมาคมและไม่มีความจำเป็นขอจนตลอดชีวิต^{๒๓} ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่ เมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่แล้วเคยได้ไปร่วมพิธีบูชาเสาอินทขิลและได้เห็นการตั้ง “อ้านขอ” ตามจุดต่างๆภายในงาน อ้านขอมีสลักขณะเป็นเพิงไม้ชั่วคราวขนาดสูงประมาณ ๓ เมตร ช่างขับขอต้องขึ้นไปขับขอบนอ้านนั้นกลับ

^{๒๓} พระธรรมดิลก. “ตำนานอินทขิล” ใน ประวัติวัดเจติย์หลวงวรวิหาร. (เชียงใหม่: ทังฮั่วชินการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

หมุ่นเวียนกันไป ในปัจจุบันการขอพื้นเมืองบนบ้านขอเพื่อเป็นพิธีกรรมถวายอารักษ์
ผีเสื้อบ้าน เสื้อเมืองดังกล่าวได้สูญหายไปแล้ว

ปัจจุบันการแสดงในพิธีบูชาเสอาอินทิลมุ่งเน้นให้เป็นการแสดงศิลป
วัฒนธรรมของเชียงใหม่จากกลุ่มหนุ่มสาว ศรัทธาวัดต่าง ๆ ในเชียงใหม่ และนักเรียน
จากโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัด เช่น การฟ้อนเล็บ การฟ้อนวี (พัด) ฟ้อนมาลัย
ฟ้อนล่องแม่ปิง ฯลฯ เพื่อสมโภชเสอาอินทิลและถวายเป็น “พุทธบูชา” โดยมีความ
เชื่อว่าผู้ที่ขึ้นแสดงจะได้บุญ ได้กุศล จากการร่วมแสดงบนเวทีซึ่งเป็นความคิดทาง
พุทธศาสนาที่เข้าไปผสมผสานกับจุดประสงค์เดิมของการแสดงเพื่อสักการะผีเมือง
ในปัจจุบัน การให้ความหมายของการแสดงในพิธีบูชาเสอาอินทิลว่า เพื่อเป็นพุทธบูชา
และเชื่อมโยงกับเรื่องบุญนั้นอยู่ในระดับที่เข้มข้นมากขึ้น นอกจากนี้การแสดงบนเวที
ยังมีจุดประสงค์เพิ่มขึ้น คือ เพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมเชียงใหม่และส่งเสริม
การท่องเที่ยว

วันออกอินทิล

วันออกอินทิลตรงกับวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ ในวันนี้พระสงฆ์จะขึ้น
ไปเจริญพระพุทธมนต์ในวิหารหลวง จากนั้นผู้ร่วมพิธีจะถวายภัตตาหารเพลแด่
พระสงฆ์จำนวน ๑๐๘ รูป แล้วจึงถวายไทยทาน เมื่อพระสงฆ์รับอนุโมทนาเป็น
อันเสร็จพิธี กิจกรรมในวันออกอินทิลดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่า เป็นกิจกรรมทาง
พุทธศาสนาที่ดำเนินโดยพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาและดำเนินอยู่ในวิหาร
หลวงอันเป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชนกัน พิธีกรรมในวันออกอินทิลจึงนับว่าเป็นการ
ผสมผสานความเชื่อทางพุทธในรูปแบบของการทำบุญตามแบบพุทธศาสนา

สรุป

การดำรงอยู่ของพิธีบูชาเสอาอินทิลในปัจจุบันมีลักษณะการผสมผสาน
ความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา โดยความเป็นพุทธศาสนาเป็นลักษณะที่โดดเด่นกว่า
พุทธศาสนาที่เข้ามาผสมผสานในพิธีนั้นมีทั้งในระดับรูปธรรม ในรูปแบบของวัตถุ
สัญลักษณ์ ได้แก่ พระพุทธรูปปางรำพึงที่ครอบอยู่บนเสอาอินทิล และ พระพุทธรูป
ฝนแสนห่า ในรูปแบบของพฤติกรรมสัญลักษณ์ ได้แก่ การสรงน้ำพระพุทธรูป

แผนงานทำ กิจกรรมในวิหารหลวงวันออกอินทขิล และในระดับนามธรรมซึ่งมักจะปรากฏแฝงในกิจกรรมของความเชื่อดั้งเดิมต่าง ๆ เช่น การใส่ขันดอกที่ใช้รูปสามดอกในการสักการะ การแสดงสมโภชเสเอาอินทขิลเพื่อเป็นพุทธบูชา ส่วนสิ่งที่ยังคงความเชื่อดั้งเดิมอย่างชัดเจน คือ ชันตั้งเครื่องสักการะเสเอาอินทขิล และการถวายเครื่องเช่นโห่ สำหรับการใช้พื้นที่ในพิธีกรรม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมเป็นหลักจะกระทำในบริเวณวิหารอินทขิล หอกุมภัณฑ์ และไม้ยาง ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจะกระทำนอกเหนือจากพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งหากมองในระดับรูปธรรมแล้วก็นับว่ามี การแบ่งพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมทางพุทธกับผีได้ค่อนข้างชัดเจน มีเพียงการสวดเจริญพระพุทธรูปของพระสงฆ์ในวิหารอินทขิล เท่านั้นที่เป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและกิจกรรมทางพุทธศาสนาไว้ในพื้นที่และเวลาเดียวกัน

บรรณานุกรม

- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๓๐๐ ปี. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘.
- ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงษ์. อินทขิล : เสอซึ่งมิได้เป็นเพียงเสอ. ใน เอกสารรวมบทความการประชุมสัมมนาเรื่อง **ความเชื่อและพิธีกรรม: ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย-ไท**. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๗.
- พระครูโสภณกวีวิวัฒน์. เล่าขานตำนานประเพณีอินทขิล หลักเมืองเชียงใหม่. ใน **ประวัติวัดเจติยหลวง**, หน้า ๓๕. เชียงใหม่: ทัั้งฮั่วชินการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- พระธรรมดิลก. ตำนานอินทขิล. ใน **ประวัติวัดเจติยหลวงวรวิหาร**, หน้า ๕๗. เชียงใหม่: ทัั้งฮั่วชินการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม. ใน **เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสังคมและวัฒนธรรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. (ม.ป.พ: ม.ป.ท, ๒๕๓๕, หน้า ๙๕- ๑๑๕ อ้างถึงใน สุรพล ดำริห์กุล, **ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง: องค์ประกอบสำคัญของเมือง**

ใน **ดินแดนล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา. ใน **สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**, หน้า ๑๕๑ - ๑๖๑. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๒.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **พิธีไหว้ผีอารักษ์ของชาวลัวะ บ้านดง อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.sac.or.th/databases/anthropological_archive/archive_search.php?page=9&pagesize=50&s=subject&q=-M- ๒๕๕๔, เมษายน ๒๐]

สัมภาษณ์

จันทร์เพ็ญ ทิพย์ชัยภัทร. **สัมภาษณ์**, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. **สัมภาษณ์**, ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๒.

บุญเยี่ยม คุณเลิศ. **สัมภาษณ์**, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

บัวแก้ว ดวงแก้ว. **สัมภาษณ์**, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๓, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

ปราณี เชียงวัดเกต. **สัมภาษณ์**, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

พีรพงศ์ สิทธิเทพ. **สัมภาษณ์**, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๓.

มูล แซ่ฉั่ว. **สัมภาษณ์**, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

สุภัตรา นันทวงศ์. **สัมภาษณ์**, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

สิงห์คำ ดวงดอก. **สัมภาษณ์**, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

สมศักดิ์ อุ้นเรือน. **สัมภาษณ์**, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

อัมพร ต้นคำปาน. **สัมภาษณ์**, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔.